

Krzysztof Filipow

Dr.hab, Prof., Uniwersytet w Białymstoku,
Polska
ksf56@wp.pl

Кшиштоф Філіпов

Доктор габілітований з історії, професор
Університет в Білостоку, Польща
ksf56@wp.pl

SERAJA SZAPSAŁ (1873-1961) KOMANDOR ORDENU WİDRODZENIA POLSКИ

SERAJA SZAPSAŁ (1873-1961) THE COMMANDOR OF THE ORDER OF POLONIA RESTITUTA

SERAJA SZAPSAŁ (1873–1961) KOMANDOR ORDERU ODRODZENIA POLSKI

Анотація

Його Преосвященство Шапшал Хаджи Серая Хан, як його було офіційно титуловано у Другій Речі Посполитій, був відомий також як Серая Шапшала, був караїмом. Його визнавали росіяни, перси, литовці і поляки. Це було результатом його довгого життя і обставин, в яких йому довелося жити в XIX і XX століттях. Він – барвіста і незабутня фігура, священник і чудовий вчений.

Серая Шапшал народився 8 травня 1873 року під Бахчисараєм в Ойсуункой в Криму. Крім своїх духовних функцій (хакана (кагана) Євпаторії: 1915-1919), Тракаю: 1928-1940 – 1945) караїмської громади, був також визнаним туркологом. Мав вчене звання доктора філологічних наук. Він також був експертом у східних культурах, які цінувалися в Європі. Йому вдалось пережити дві світові війни і розпад імперій, в яких він жив: Російська імперія і Османська імперія. Він помер 18 листопада 1961 року у Вільносі, Литовській РСР, в тодішньому комуністичному СРСР.

В статті вперше вводяться в науковий обіг матеріали по справі Сярая Шапшала із фондів Архіву Актів Нових у Варшаві.

Визначним для Серая Шапшала став 1928 рік. Саме тоді він «приїхав до Польщі за запрошенням», переїхавши до Вільноса. Через пів року він був обраний каганом спільноти караїмів у Центральній та Східній Європі. Його вибір підтримали польська влада та Владислав Рацкевич – Вільнюський воєвода, великий друг караїмів. 10 травня 1928 року Серая Шапшал прилюдно присягнув на вірність і лояльність до Республіки Польща. 23 вересня 1928 року відбулася офіційна серія «Серая Шапшала» для Хачани. Він також отримав польське громадянство 6 серпня 1928 року.

Каган Серая Шапшал також зібрав багату колекцію пам'ятників караїмської писемності та предметів побуту, твори прикладного мистецтва, зброї та документів. Він ініціював створення музею караїмів в Тракай.

Орден Відродження Польщі, який також називається орденом Полонії Реститута, з девізу його уставу належав до однієї з найгарніших нагород Польщі в період 1918-1939 років. Нагорода була заснована 4 лютого 1921 року за тією самою постановою Сейму, що і вищий орден Республіки Польща – орден Білого орла.

Орденом також могли бути нагороджені громадян іноземних держав. Загалом, відзнаки ордену Відродження Польщі отримали громадяни 52 країн світу. Серед багатьох видатних діячів світу, нагороджених Командорським хрестом з зіркою ордена Відродження Польщі, був Його Преосвященство, Шапшал Хаджи Серая Хан – видатного і незабутнього кримського караїма.

Abstrakt Polski

Jego Exellencja Szapszał Hadży Seraja Han jak oficjalnie w II Rzeczypospolitej tytułowano Seraja Szapszała był karaimem. Przyznawali się do jego Rosjanie, Persowie, Litwini i Polacy. Wynikało to z jego długiego życia oraz okoliczności w jakich dane mu było żyć w XIX i XX wieku. To barwna i zapomniana postać duchownego i znakomitego uczonego.

Seraja Szapszał urodził się 8 maja 1873 pod Bakczysarajem w Ojsunkoju (w języku krymskotatarskim – Oysunköy) na Krymie. Oprócz sprawowania funkcji duchownego (hachana Eupatorii: 1915 – 1919), Trok: 1928 – 1940 – 1945) społeczności karaimskiej był uznanym turkologiem. Miał tytuł naukowy doktora nauk filologicznych. Był też cenionym w Europie znawcą kultur Wschodu. Dane mu było przeżyć dwie wojny

światowe oraz upadek imperiów, w których żył: Cesarstwa Rosyjskiego i Imperium Osmańskiego. Zmarł 18 listopada 1961 r. w Wilnie, Litewskiej SRR, w ówczesnym komunistycznym ZSRR.

Rok 1928, to rok znamienity dla Seraja Szapszała. Wtedy to „przybył na zaproszenie z Polski” do Wilna. Pół roku wcześniej został wybrany na hachana wspólnoty karaimskiej Europy Środkowo – Wschodniej. Jego wybór popierany był przez władze polskie i Władysława Raczkiewicza – wojewodę wileńskiego, wielkiego przyjaciela Karaimów.

Do Wilna przybył 9 maja 1928 r., a dzień później złożył publicznie przysięgę lojalności i wierności Rzeczypospolitej Polskiej. Oficjalny ingres Seraja Szapszała na hachana odbył się 23 września 1928r. Otrzymał też polskie obywatelstwo 6 sierpnia 1928 r.

Hachan Seraj Szapszał zgromadził bogatą kolekcję zabytków piśmiennictwa karaimskiego oraz przedmiotów codziennego użytku, dzieł sztuki użytkowej, broni, dokumentów. Zainicjował założenie w Trokach Muzeum Karaimskiego.

Order Odrodzenia Polski zwany też Orderem Polonia Restituta – od jego dewizy orderowej należał do jednych z najpiękniejszych wyróżnień Polski okresu lat 1918-1939. Ustanowiony został 4 lutego 1921 r. na mocy tej samej uchwały sejmu co najwyższy order Rzeczypospolitej – Order Orła Białego.

Orderem można było nagradzać także obywateli państw obcych. W sumie dekoracje Orderem Odrodzenia Polski objęły obywateli 52 państw całego świata. Wśród wielu wybitnych postaci świata, odznaczonych Krzyżem Komandorskim z Gwiazdą Orderu Odrodzenia Polski znajdował się „Jego Exellencja Szapszał Hadży Seraja Han” – jak brzmiał oficjalny w Rzeczypospolitej tytuł tego wybitnego i zapomnianego dziś krymskiego Karaima.

Summary

His Excellency Hajji Seraya Khan Shapshal, as he was officially titled in the Second Polish Republic, was also known as Seraya Shapshal. He was a Karaim. He was recognized by the Russians, the Persians, the Lithuanians and the Poles. This was the result of his long life and the circumstances in which he had to live in the 19th and 20th centuries. He is a bright and unforgettable personality, a priest and a wonderful scientist.

Seraya Shapshal was born on May 8, 1873, near Bahçesaray in Oysuunkoi in Crimea. In addition to his spiritual functions (chagan of Yevpatoria: 1915-1919), and Trakai: 1928-1940 – 1945) of the Karaim community, he was also recognized as a turkologist. He had a Doctor's degree in philology. He was also an expert in Oriental cultures that were valued in Europe. He was able to survive two world wars and the collapse of the empires in which he lived: the Russian Empire and the Ottoman Empire. He died on November 18, 1961 in Vilnius, the Lithuanian SSR, in the then communist USSR.

The article presents the materials about Seraya Shapshal from the Central Archives from Historical Records in Warsaw. The materials are introduced into the scientific circulation for the first time.

In 1901-1908, he lived in Tabriz (Persia), where he studied eastern languages: Azerbaijani and Farsi, and lectured on Russian. In Persia, he took the responsibility to teach and educate Prince Muhammad Ali, the successor to the Iranian throne. He was the later Shah. For his activity Seraya Shapshal received the title of Khan and the teacher of the ruler (adib-nas Sultan), and in 1907, Seraya Shapshal was an advisor to Mohammed Ali and the minister, and received the Persian citizenship. Suspected of espionage over Russia he was expelled from Persia in 1908.

Seraya Shapshal returned to Crimea in May 1915, where he stayed until 1919. There he took over the responsibilities of the Russian Karaim Khachan (Kagan). After the February Revolution of 1917, he organized the National Assembly of Karaims in Yevpatoria, becoming its first chairman. In Yevpatoria he founded the Karaims Library (Karaj Bitikligi) in 1916, as well as the National Museum of Karaims and the periodical “The Journal of the Tauride Odesa Karaim Spiritual Law”.

In 1920 he lived in Constantinople (from 1930 – Istanbul), where also numerous political fugitives from the Soviet Crimea lived, where the Crimean Tatars were persecuted and repressed. In Turkey, Seraya Shapshal got a job in a Turkish-Persian bank created by Georgians.

1928 was very significant for Seraya Shapshal. It was then that he “came to Poland by invitation”, moving to Vilnius. After half a year, he was chosen as a Kagan of the Karaim community in Central and Eastern Europe. His choice was supported by the Polish authorities and Vladislav Ratskevich – Vilnius Voivod, a great friend of the Karaims. On May 10, 1928, Seraya Shapshal publicly swore allegiance and loyalty to the Republic of Poland. On September 23, 1928, the official series “Seraya Shapshal” for Khachany took place. He also received Polish citizenship on August 6, 1928.

Kagan Seraya Shapshal also gathered a rich collection of records of Karaim writing and household items, works of applied arts, weapons and documents. He initiated the creation of a karaoke museum in Trakai.

From the motto of its statute, the Order of Polonia Restituta was one of the most beautiful awards of Poland during the period of 1918-1939. The award was founded on February 4, 1921, under the same decree of the Sejm, and the highest Order of the Republic of Poland - the Order of the White Eagle.

The mark of the Order was a cross covered with white enamel, with a Polish eagle in a crown placed on a red enameled shield with dimensions varying depending on the degree. The 1st and 2nd grades were marked with a star order – eight with the monogram “RP” in the middle and the motto of the order around “POLONIA RESTITUTA”. Such a motto was on the cross around the eagle. The date 1918 was on the reverse of the cross.

The Order could also be awarded to citizens of foreign states. In general, citizens of 52 countries of the world received the Order of Polonia Restituta. Among the many prominent figures of the world who were awarded the Commander’s Cross with the star of the Order of Polonia Restituta was His Excellency Hajji Seraya Khan Shapshal – an outstanding and unforgettable Crimean Karaim.

Ключові слова: Сарая Шапшал, караїм, фалеристика, Друга Річ Посполита, Орден Відродження Польщі.

Słowa kluczowe: Seraja Shapshal, Karaim, falerystyka, Druga Rzeczpospolita, Order Odrodzenia Polski.

Key words: Seraja Szapszał, Karaim, faleristics, Second Polish Republic, The Order of Polonia Restituta.

Jego Exellencja Szapszał Hadży Seraja Han¹ jak oficjalnie w II Rzeczypospolitej tytułowano **Seraja Szapszała** był karaimem (Rys. 1). Przyznawali się do jego Rosjanie, Persowie, Litwini i Polacy. Wynikało to z jego długiego życia oraz okoliczności w jakich dane mu było żyć w XIX i XX wieku. To barwna i zapomniana postać duchownego i znakomitego uczonego.

Urodził się poddanym Cesarstwa Rosyjskiego za czasów panowania cara Aleksandra III jako *Сергей Маркович (Мордехаевич) Шапшал*, czyli Siergiej Markowicz (Mordechajewicz – syn Mordechaja) Szapszał. Wśród karaimów nosił imię i nazwisko jako *Seraja Ben Mordechai Szapszał*. W czasach gdy mieszkał w Republice Litwy nazywany był *Seraja Šapšalas*.

Seraja Szapszał urodził się 8 maja 1873 pod Baczysarajem² w Ojsunkoju (w języku krymskotatarskim – Oysunköy) na Krymie. Oprócz sprawowania funkcji duchownego (hachana Eupatorii: 1915 – 1919), Trok: 1928 – 1940 – 1945) społeczności karaimskiej był uznanym turkologiem. Miał tytuł naukowy doktora nauk filologicznych. Był też cenionym w Europie znawcą kultur Wschodu. Dane mu było przeżyć dwie wojny światowe oraz upadek imperiów, w których żył: Cesarstwa Rosyjskiego i Imperium Osmańskiego. Zmarł 18 listopada 1961 r. w Wilnie, Litewskiej SRR, w ówczesnym komunistycznym ZSRR.

Saraj Szapszał pochodził ze skupiska osiadłych na Krymie karaimów carskiej Rosji. Wedle przekazywanych przez niego informacji w dzieciństwie i wczesnych latach młodzieńczych posługiwał się wyłącznie językiem karaimskim. Pochodził z rodziny hodowcy koni i sadownika. Był synem Akbike-Toty Kazas i Marka, ogrodnika, właściciela ziemskiego, skarbnika (gabbaja) gminy karaimskiej w Baczysaraju.

Ojciec wysłał go w 1884 r. do Petersburga, gdzie rozpoczął naukę początkowo w szkole rzemieślniczej, co pozwoliło mu szybko nauczyć się biegle języka rosyjskiego. Następnie uczył się w gimnazjum Gurewicza, które ukończył w 1894 r. Kolejnym etapem edukacji były studia języków wschodnich na Uniwersytecie w Petersburgu, który ukończył w 1899 r. z dyplomem I stopnia. Poświęcił się karierze naukowej i pozostał na uniwersytecie jako pracownik naukowy³. Podjął służbę wojskową w Symferopolu w baczysarajskim 212. zapasowym baonie armii rosyjskiej. W latach 1901–1908 przebywał w Tebryzie (Persja), gdzie poznawał języki wschodnie: azerbejdżański i perski. Wykładał też język rosyjski i przedmioty ogólne. W Persji podjął się nauczania i wychowania, księcia Muhammada Alego, następcy tamtejszego tronu – późniejszego szacha. Pracował jako gubernator

¹ Archiwum Akt Nowych, Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. D.1464. L. 30, 97;

² Gąsiorowski St. Między Rosją, Persją i Turcją. Życie i działalność Seraja Szapszała w latach 1873–1927, [w:] Od Anatolii po Syberię. Świat turecki w oczach badaczy, E. Siemieniec-Gołaś, J. Georgiewa-Okoń, (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2010, s. 59–67.

³ Kizilov M. Из материалов к библиографии проф. С. М. Шапшала, <http://turkolog.narod.info/crm-33.htm> [dostęp: 30.07.2018].

następcy tronu Mohammeda Alego; otrzymał wówczas tytuł chana i wychowawcy panującego (adybus sułtan), a w r. 1907 został prawdopodobnie doradcą Mohammeda Alego i ministrem jego dworu oraz uzyskał perskie obywatelstwo. Podejrzewany o szpiegostwo na rzecz Rosji, został w 1908 r. wydalony z Persji. Według niektórych badaczy opuścił ją sam w obawie o swe bezpieczeństwo.

Po powrocie do Rosji pracował na Uniwersytecie Petersburskim jako lektor języka tureckiego. Jednocześnie podjął pracę w Ministerstwie Spraw Zagranicznych jako specjalista od spraw tureckich, ze świetną znajomością tego języka oraz tłumacz języków wschodnich, w tym azerbejdżańskiego. Został wybrany członkiem Rosyjskiego Towarzystwa Archeologicznego oraz Stowarzyszenia Orientalistów Rosyjskich (jako jego wiceprezes)¹.

W tym samym 1910 r. karaimi z Trok wybrali go hachanem karaimów całego świata. Godności tej jednak nie przyjął. Nie pozwoliła mu na to praca w rosyjskim Ministerstwie Spraw Zagranicznych oraz praca w Sztapie Generalnym Marynarki Rosyjskiej, gdzie zajmował się tłumaczeniem tureckich dokumentów przejętych przez Rosjan na storpedowanym na Morzu Czarnym koło Odessy krążowniku „Nümune-i Hamiyet”.

Powrócił ponownie w maju 1915 r. na Krym (w Eupatorii), gdzie przebywał do 1919 r. Objął tam obowiązki hachana Karaimów rosyjskich. Po rewolucji lutowej 1917 r. zorganizował w Eupatorii Karaimskie Zgromadzenie Narodowe zostając jego pierwszym przewodniczącym. W Eupatorii założył Bibliotekę Karaimską (Karaj Bitikligi) w 1916 r., a także Karaimskie Muzeum Narodowe oraz czasopismo «Известия Таврического и Одесского Караимского Духовного Правления» oraz seminarium duchowne dla karaimów. W 1917 r. udał się do Piotrogradu chcąc przekonać władze do sprawy karaimskiej. W czasie wojny domowej opuścił Krym w styczniu 1920 r. w wyniku ofensywy wojsk „czerwonych” wraz z wycofującymi się wojskami armii gen. Antona Denikina. W swoim życiorysie pisanym 24 kwietnia 1954 r. na potrzeby Litewskiej Akademii Nauk w ZSRR pisał, że „prześladowany przez denikinowców za swoje otwarte poparcie sowieckiej władzy był zmuszony zagrożony aresztowaniem do wyjazdu na Kaukaz, a stamtąd do Turcji”². Nie miało to racji bytu.

W 1920 r. zamieszkał w Konstantynopolu, (od 1930 – Istanbul) gdzie znaleźli się liczni uciekinierzy z Krymu. Tam podjął pracę w założonym przez Gruzinów Turecko–Perskim banku zlokalizowanym przy Hamidiye Turbessi, Eski Zabtiye Caddesi 28. Był tłumaczem Zajął się też pracą naukową zgodnie ze swoimi zainteresowaniami studiami nad językiem tureckim. Nadal pogłębiał swoją niemałą wiedzę na temat Wschodu.

Rok 1928, to rok znamienity dla Seraja Szapszała. Wtedy to „przybył na zaproszenie z Polski” do Wilna. Pół roku wcześniej został wybrany na hachana wspólnoty karaimskiej Europy Środkowo – Wschodniej. Jego wybór popierany był przez władze polskie i Władysława Raczkiewicza – wojewodę wileńskiego, wielkiego przyjaciela Karaimów.

W tym roku po przybyciu do grodu nad Wilią wybrano go hachanem trockim. Oznaczało to zwierzchnictwo religijne nad wszystkimi polskimi karaimami. Do Wilna przybył 9 maja 1928 r., a dzień później złożył publicznie przysięgę lojalności i wierności Rzeczypospolitej Polskiej. Oficjalny ingres Seraja Szapszała na hachana odbył się 23 września 1928r. Otrzymał też polskie obywatelstwo 6 sierpnia 1928 r. W 1930 r. Uniwersytet im. Jana Kazimierza we Lwowie nadał mu tytuł doktora filozofii w zakresie języków wschodnich. Dużo podróżował (1935) do Turcji, Rumunii i Bułgarii odwiedzając wspólnoty karaimskie. W sierpniu 1937 r. odbył kolejną podróż do wspólnot w Paryżu i Berlinie. Na przełomie 1937/1938 r. ciężko zachorował. Mimo choroby pojechał do Syrii, odwiedzając także Sтамбул, Bejrut i Damaszk. Na stałe już związał się z miastem Wilnem do końca życia³.

¹. Kizilov M. Из материалов к библиографии проф. С. М. Шапшала, <http://turkolog.narod.info/crm-33.htm> [dostęp: 30.07.2018].

². Kizilov M. Из материалов к библиографии проф. С. М. Шапшала, <http://turkolog.narod.info/crm-33.htm> [dostęp: 30.07.2018].

³. Dane szczegółowe życiorysu za: M. Kizilov, Hakhām(Hakhan) Seraja Szapszał (1873–1961) and His Role in Shaping of the Turkic Identity of the Polish-Lithuanian Karaite Community: <https://www.degruyter.com/downloadpdf/.../9783110425260-007.xml> [dostęp: 12.08.2018]

W Szkole Nauk Politycznych w Wilnie od 1930 r. prowadził wykłady języka tureckiego. Został autorem słownika oraz skryptów dla słuchaczy. Udzielał się też w licznych stowarzyszeniach naukowych. Należał do Polskiego Towarzystwa Orientalistycznego w którym został w 1935 r. wiceprezesem. Uznany jako naukowiec z dorobkiem twórczym współpracował z Komisją Orientalistyczną Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie oraz Towarzystwem Przyjaciół Nauk w Wilnie¹.

Funkcję hachana Seraj Szapszał pełnił do 1940 r.

Nic nie wiemy o jego działalności podczas okupacji (październik 1939 – czerwiec 1940) kiedy Wileńszczyzna należała do Republiki Litewskiej. W 1940 r. zrezygnował z godności hachana karaimów. W okresie okupacji niemieckiej w latach 1940–1941 pozostał na Ziemi Wileńskiej. Podczas okupacji nawiązał kontakty z rosyjską diasporą w III Rzeszy. Zwrócił się do Ministerstwa Spraw Zagranicznych kierowanego przez Joachima von Ribbentropa o uznanie karaimów jako grupy etnicznej pochodzenia tureckiego. Doprowadziło to do przyjęcia przez władze III Rzeszy delegacji karaimskiej w osobach: Melik Kalmanowicz, Majer Bałaban i Ignacy (Ichak) Schiper przez Adolfa Hitlera. Przebywał w Trokach gdzie objął 1 lutego 1941 r. kierownictwo Muzeum Karaimskiego. Po wkroczeniu Niemców zaczął *de facto* ponownie pełnić obowiązki zwierzchnika duchowego Karaimów.

Po 1945 r. przymusowo pozostał w Wilnie. Mimo, że starał się o pozwolenie na wyjazd do Polski (posiadał polskie obywatelstwo), nie otrzymał zgody. Od 1947 r. zatrudniony był na stanowisku profesora w Instytucie Historycznym Akademii Nauk Litewskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej. Zmarł w Wilnie, pochowany został na tamtejszym cmentarzu karaimskim.

Zdaniem niektórych badaczy miał być twórcą doktryny tzw. „dejudaizacji” karaimskiej religii i historii². W latach 20. XX w. propagował teorię o altajsko-tureckim pochodzeniu Karaimów i korzeniach ich kultury. Faktem jest, że uchroniło to Karaimów przed holokaustem podczas II wojny światowej.

Hachan Seraj Szapszał zgromadził bogatą kolekcję zabytków piśmiennictwa karaimskiego oraz przedmiotów codziennego użytku, dzieł sztuki użytkowej, broni, dokumentów. Zainicjował założenie w Trokach Muzeum Karaimskiego. Budowę siedziby muzeum rozpoczęto w 1938 r. sumptem władz polskich. Obecnie część kolekcji hachana Szapszala wchodzi w skład karaimskiej ekspozycji etnograficznej muzeum historii miasta Troki, a część znajduje się w wileńskim Muzeum Narodowym.

Hachan Seraj Szapszał został 24 kwietnia 1936 r. przez prezydenta Polski prof. Ignacego Mościckiego odznaczony Krzyżem Komandorskim z Gwiazdą³. To drugie co ważności order cywilny Rzeczypospolitej otrzymał: „za zasługi na polu organizacji wyznania karaimskiego w Polsce”. Otrzymał go razem z muftim dr. Jakóbem Szynekiewiczem z Wilna.

Order Odrodzenia Polski zwany też Orderem Polonia Restituta – od jego dewizy orderowej należał do jednych z najpiękniejszych wyróżnień Polski okresu lat 1918-1939. Ustanowiony został 4 lutego 1921 r. na mocy tej samej uchwały sejmu co najwyższy order Rzeczypospolitej – Order Orła Białego⁴.

Jego geneza sięgała początków 1920 r. Wtedy była pilna potrzeba utworzenia orderów cywilnych mimo toczących się działań wojennych na wschodzie. Proponowano utworzenie Orderu Zasługi z dewizą łacińską „Bene Merenti”. Inny projekt zakładał utworzenie na wzór z XVIII w. Orderu Virtuti Civili. Ostatecznie wybrano wersję rządową („Bene Merenti”) zmieniając nazwę na Order Odrodzenia Polski, a dewizę orderu na „Polonia Restituta” – Polska Odrodzona⁵.

¹ Jadcak R. Z prac I wydziału Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie, „Przegląd Humanistyczny” 1999, nr 6, s. 156, 162. Seraj Szapszał był autorem pierwszej w Polsce gramatyki języka tureckiego.

² Kizilov M. Modernizacja i dejudaizacja karaimskiej gminy w międzywojennej Polsce, „Kwartalnik Historii Żydów” 2(2009), s. 162-174.

³ „Monitor Polski” z 1936 r. Nr 97, poz. 179;

⁴ Order Odrodzenia Polski. Trzechlecie pierwszej kapituły 1921 – 1924, Prezydium Rady Ministrów RP (wyd.), Warszawa 1926, S. 5 -7.

⁵ Filipow K. Od Orderu Świętego Stanisława do Orderu Odrodzenia Polski, „Prace Komisji Historii Wojen i Wojskowości PAU”, Kraków 2016, t. X, s. 67 – 70.

Zgodnie z ustawą pierwotnie order dzielił się na cztery klasy. W roku następnym (1922) ustawowo dołożono jedną klasę tworząc ostateczną wersję orderu, która istnieje do dnia dzisiejszego. Są to: Krzyż Wielki na Wstędze z gwiazdą (I klasa); Krzyż Komandorski z Gwiazdą (II kl.); Krzyż Komandorski (III kl.); Krzyż Oficerski (IV kl.) i Krzyż Kawalerski (V kl.).

Oznakę orderu stanowił krzyż pokryty białą emalią, z orłem polskim w koronie umieszczonym na czerwonej emaliowanej tarczy o zróżnicowanych z zależności od klasy wymiarach. Do I i II klasy przysługiwała gwiazda orderowa – ośmiopromienna z monogramem „RP” po środku i dewizą orderu dookoła: „POLONIA RESTITUTA”. Taka też dewiza widniała na krzyżu wokół orła. Na stronie odwrotnej krzyży umieszczono w centrum datę: 1918.

Autorem projektu orderu był znakomity malarz i grafik Mieczysław Kotarbiński (1890-1943), a jego wykonaniem zajęła pracownia grawerska Wiktora Gontarczyka¹.

Ustawa powołująca nowy order szczegółowo precyzowała rodzaje zasług za które nadawano order. Należały do nich m. in.: „wybitna twórczość na polu nauki, sztuki i kultury”, oraz wszelka działalność na korzyść państwa i społeczeństwa w dziedzinie życia gospodarczego, politycznego czy społecznego. Mimo cywilnego charakteru orderu można go było nadawać za czyny wybitnego męstwa i odwagi. Orderem można było nagradzać także obywateli państw obcych.

Kapituła powołana w sierpniu 1921 r. była ośmioosobowa. Funkcję Kanclerza sprawował przez wiele lat znany historyk Jan Karol Kochanowski, a przed wybuchem wojny gen. Kazimierz Sosnkowski. W Kapitulę zasiadało też trzech generałów Wojska Polskiego: Aleksander Osiński, Lucjan Żeligowski i Leon Berbecki. Wielkim Mistrzem Orderu z urzędu był zawsze prezydent Rzeczypospolitej².

Nadawanie orderów w latach 1921-1939 były oszczędne i limitowane. W sumie do 1939 r. udekorowano we wszystkich klasach 6 908 obywateli polskich. Zaś obywateli państw obcych odznaczono 7 265 (do 1937 r. ze względu na brak archiwaliów). Co więcej cudzoziemcom nadano 709 Krzyży Wielkich wobec 80 nadań Polakom! Wpływ na to miało w pierwszym rządzie Ministerstwo Spraw Zagranicznych. Stało ono na stanowisku, że świeżo niepodległa Polska nie może czekać na kurtuazyjne kroki państw zaprzyjaźnionych, które przyczyniły się do jej suwerenności. Pierwsza powinna podziękować w pierwszym rządzie tym obywatelom państw obcych, którzy wspomogli Polskę w drodze do odzyskania niepodległości. Jak pisano: „*Odznaczając naczelników państw i naczelników rządów, niektórych ministrów odznacza się Naród i Państwo [...] Jedynym sposobem odwdzięczenia się, a po części i zachęcenia do dalszej pomocy, jakim Polska rozporządza – są ordery*”.

Przyjęte przez MSZ zasady nagradzania i pozyskiwania przyjaciół najlepiej ilustruje liczba nadań Orderu Odrodzenia Polski cudzoziemcom. Do końca 1937 r. przyznano: Francuzom: 2 100 orderów; Rumunom: 980; Jugosłowianom: 750; Amerykanom: 540; Włochom: 510; Belgom: 345; Czechom i Słowakom (Czechosłowacja): 235; Węgrom: 205; Szwedom: 180; Estończykom: 150 orderów i wielu przedstawicielom innych państw³. W sumie dekoracje Orderem Odrodzenia Polski objęły obywateli 52 państw całego świata. Wysokie miejsce zajmowali obywatele Królestwa Rumunii z 980 Orderami Polonia Restituta. Wyżej od nich plasowali się jedynie Francuzi, którzy otrzymali około 30% nadań orderu. Wytlumaczenie tego stanu rzeczy jest dosyć proste. Francja, Rumunia i Jugosławia uchodziła za strategicznych partnerów politycznych i wojskowych II Rzeczypospolitej. Pozostawało to w zgodzie z główną linią polskiej polityki zagranicznej. Ta polityka międzynarodowa Polski opierała się na zawartych lub planowanych sojuszach militarnych tzw. „Małej Ententy”, która miała chronić tak interesy Polski jak i Królestwa Rumunii. To pokazywało priorytety polskiej polityki zagranicznej lat 1921 – 1939.

---

¹ Jadczyk R. Z prac I wydziału Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie, „Przegląd Humanistyczny” 1999, nr 6, s. 49, 67.

² Order Odrodzenia Polski. Trzechlecie pierwszej kapituły 1921 – 1924, Prezydium Rady Ministrów RP (wyd.), Warszawa 1926, s. 5 -7.

³ Dunin-Wilczyński Z., Chojnacki A. Order Odrodzenia Polski, Gdańsk 2014, S. 82.

Wśród wielu wybitnych postaci świata, odznaczonych Krzyżem Komandorskim z Gwiazdą Orderu Odrodzenia Polski znajdował się „Jego Exellencja Szapszał Hadży Seraja Han” – jak brzmiał oficjalny w Rzeczypospolitej tytuł tego wybitnego i zapomnianego dziś krymskiego Karaima.

Order Odrodzenia Polski – Polonia Restituta nie był jedynym orderem, który podczas życia otrzymał Seraja Szapszał. Będąc poddanym cara w Imperium Romanowów, rezydentem w Persji, mieszkając w Turcji i będąc obywatelem Polski był wielokrotnie odznaczany za wszelakie zasługi. Czy to na polu nauki, oświaty i niwie religijnej. Hachan nagrodzony był:

1. *Persja:*

- Order Lwa i Słońca – 2 klasy (1901);
- Order Lwa i Słońca – 1 klasy (1905);
- Gwiazda Emira Tumanu;
- Wysoki Order Persji „Timsal” – 1 klasy;

2. *Cesarstwo Rosyjskie:*

- Order Świętego Stanisława – 2 klasy (1905);
- Order Świętej Anny – 2 klasy (1908);
- Order Świętego Włodzimierza – 4 klasy;

3. *Serbia:*

- Order Świętego Sawy – 2 klasy (1916)¹.

BIBLIOGRAFIA

Źródła:

1. Archiwum Akt Nowych, Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. D.1464. L. 30, 97;
2. „Monitor Polski” z 1936 r. Nr 97, poz. 179;

Opracowania:

1. Dunin–Wilczyński Z., Chojnacki A. *Order Odrodzenia Polski*, Gdańsk 2014
2. Filipow K. *Od Orderu Świętego Stanisława do Orderu Odrodzenia Polski*, „Prace Komisji Historii Wojen i Wojskowości PAU”, Kraków 2016, t. X.
3. Gąsiorowski S. *Między Rosją, Persją i Turcją. Życie i działalność Seraja Szapszala w latach 1873–1927*. W: *Od Anatolii po Syberię. Świat turecki w oczach badaczy*, Ewa Siemieniec-Gołaś, Jordanka Georgiewa-Okon, (eds.), Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2010, s. 59–67.
4. Jadcak R. *Z prac I wydziału Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie*, „Przegląd Humanistyczny” 1999, nr 6.
5. *Kto był kim w II Rzeczypospolitej*, red. Jacek Majchrowski, Warszawa 1994
6. Kizilov M. *Modernizacja i dejudaicacja karaimskiej gminy w międzywojennej Polsce*, „Kwartalnik Historii Żydów” 2(2009), s. 162-174.
7. Kizilov M. *Ḥakham (Ḥakhan) Seraja Szapszał (1873–1961) and His Role in Shaping of the Turkic Identity of the Polish-Lithuanian Karaite Community*: <https://www.degruyter.com/downloadpdf/.../9783110425260-007.xml> [dostęp: 12.08.2018].
8. Kizilov M. *Из материалов к библиографии проф. С. М. Шапшала*, <http://turkolog.narod.info/crm-33.htm>
9. Петров-Дубинский О. В. О наградах и гражданских чинах С. М. Шапшала, „Караимские вести”, Москва 2011, № 4 (102).

¹ Петров-Дубинский О. В. О наградах и гражданских чинах С. М. Шапшала, „Караимские вести”, Москва 2011, № 4 (102). S. 26-27.

10. *Order Odrodzenia Polski. Trzechlecie pierwszej kapituły 1921 – 1924*, Prezydium Rady Ministrów RP (wyd.), Warszawa, 1926.
11. Zajązkowski W. *Seraja Szapszał (8 V 1873 – 18 XI 1961)*, „Przegląd Orientalistyczny” 1962, I, S. 91-92.
12. Zajązkowski W. *Bibliografia prac J.E.H. Seraji Szapszała, Hachana Karaimów w Polsce 1896-1937*, „Myśl Karaimska” nr 12, 1938, S. 6-9.

References

Dunin–Wilczyński, Z., Chojnacki, A. (2016) *Order Odrodzenia Polski [The Order of the Polish Rebirth]*. Gdańsk 2014. [in Polish].

Filipow, K. (2016) *Od Orderu Świętego Stanisława do Orderu Odrodzenia Polski [From the Order of the St. Stanislaw to the Order of the Polish Rebirth]*. *Prace Komisji Historii Wojen i Wojskowości PAU*. Kraków. T. X. [in Polish].

Gąsiorowski, S. (2010) *Między Rosją, Persją i Turcją. Życie i działalność Seraja Szapszała w latach 1873–1927*. W: *Od Anatolii po Syberię. Świat turecki w oczach badaczy*, Ewa Siemieniec-Gołaś [Between Russia, Persia and Turkey. Life and activity of Seraja Szapszała in the years 1873-1927. In: *From Anatolia to Siberia. The Turkish world in the eyes of researchers*, Ewa Siemieniec-Gołaś] Jordanka Georgiewa-Okoń, (eds.), *Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Kraków, (pp. 59–67). [in Polish].

Jadczak, R. (1999) *Z prac I wydziału Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie [From the publications of the First Faculty of the Society of Friends of Sciences in Vilnius]*. *Przegląd Humanistyczny*. 6. [in Polish].

Kizilov, M. (2009) *Modernizacja i dejudaicacja karaimskiej gminy w międzywojennej Polsce [Modernization and dejudaisation of the Karaim community in interwar Poland]* *Kwartalnik Historii Żydów*, 2(2009), 162-174. [in Polish].

Kizilov, M. (2018, August 12). *Ḥakham (Ḥakhan) Seraja Szapszał (1873–1961) and His Role in Shaping of the Turcic Identity of the Polish-Lithuanian Karaite Community*. Retrieved August 12, 2018, from <https://www.degruyter.com/downloadpdf/.../9783110425260-007.xml>. [in English].

Kizilov, M. (2018, May 22). *Iz materialov k bibliografii prof. S. M. Shapshala*. Retrieved from turkolog.narod.info/crm-33.htm [in Russian].

Petrov-Dubinskij, O. B. (2011) *O nagradah i grazhdanskih chinah S. M. Shapshala [On the awards and civil ranks of S. M. Shapshal]*. *Karaimskie vesti*. 4 (102). [in Russian].

Order Odrodzenia Polski. (1926). *Trzechlecie pierwszej kapituły 1921 – 1924*. Prezydium Rady Ministrów RP (wyd.), Warszawa, 1926. [in Polish].

Zajązkowski, W. (1961) *Seraja Szapszał (8 V 1873 – 18 XI 1961)*. *Przegląd Orientalistyczny*, I, 91-92. [in Polish].

Zajązkowski, W. (1938) *Bibliografia prac J.E.H. Seraji Szapszała, Hachana Karaimów w Polsce 1896-1937 [The bibliography of the publications of Seraji Szapszał, the karaims kagan in Poland 1896-1937]*. *Myśl Karaimska*. 12, 6-9. [in Polish].

Илустрacje

Rys. 1. Hadży Seraja Chan Szapszał